

Tartu Universitet
Fakultet for Kunst og Humaniora
College for fremmedsprog og kulturer
Afdeling for skandinavistisk

(Dansk sprog og litteratur)

ORD – VERDENS SPEJL
Nye sammensætninger i dansk sprog
Bachelorprojekt

Helen Liiver
Vejleder Antonina Kostina

Tartu 2020

Indhold

Indledning	3
Formål	4
1 Baggrund	5
1.1 Hvorfor kommer nye ord?	5
1.2 Dansk Sprognævn	5
1.3 Hvad er nye ord?	7
3 Teori	9
3.1 Orddannelse	9
3.1.1 Sammensætning	10
3.1.2 Afledning	11
3.1.3 Forandringer i forbindelse med orddannelse	11
3.1.4 Ordets semantisk betydning	12
3.2 Låneord	12
4 Materiale og metode	14
4.1 Materiale	14
4.2 Metode	15
5 Analyse	17
5.1 Dannelse af nye sammensatte ord	18
5.1.1 Sammensætninger med substantiv som forled og efterled	18
5.1.2 Sammensætninger med adjektiv som forled og substantiv som efterled	21
5.1.3 Sammensætninger med verbum som forled og substantiv som efterled	23
5.1.4 Sammensætninger med adjektiv som efterled og substantiv, egennavn eller adverbium som forled	24
5.1.5 Sammesnsætninger med substantiv som efterled og egennavn som forled	25
5.1.6 Sprogbrugernes ordpræference	27
6 Resultat og diskussion	29
Resümee	31
Litteraturliste	32
Bilag	34

Indledning

Verden omkring os forandrer sig hele tiden og med den forandrer sig også et sprog. Disse ændringer afspejles i ordforrådet, der er formeret af politik, teknologi, videnskab, kultur og mere. I en globaliserende verden er ordforrådet også påvirket af nære kontakter med andre sprog i både den fysiske og virtuelle verden.

Sprogbrugere bringer nye ord i et sprog, danner dem af materiale, som allerede findes i sproget eller låner ord fra et andre sprog. Således sprogbrugere er ordforråds fornyere, der udover at låne ord, også deltager i en vedvarende orddannelsesproces.

I denne bacheloropgave undersøger jeg sammensætninger af Dansk Sprognævns (DSN) nyordslister, der er udgivet i de seneste år (2015, 2016 og 2019). Jeg valgt nye sammensætninger til analyse især på grund af de sammensat ordets mangfoldighed og et resultat af sproganalyse kan vurdere sprogets levedygtighed. Men jeg synes samtidig, at det er vigtigt at undersøge sammensætningers dannelse, fordi forandringer i forbindelse med orddannelse forårsager forandringer i grammatiske enhed, f.eks. bøjningsendelser (*bil + er* som pluralisbøjning).

Jeg forsker sammensætninger, der ikke er direkte låneord, men hvor der i det mindste ét led er dannet af danske ord. Desuden undersøger jeg de sammensatte ord, der er dannet som oversættelselåne, og brugen af de fremmedord der er kommet parallelt ind i sproget. Det anvendte materiale kommer fra nyordslister, der blev udgivet på DSN's hjemmeside i årene 2015, 2016 og 2019. Nyordslisterne indeholder et udvalg af disse ord, som er opstået de pågældende år eller kendetegner disse år.

I det første kapitel "Baggrund" giver jeg en oversigt over, hvad er nye ord og hvordan de bliver til sproget. Jeg giver også en kort oversigt over, hvad er DSN og hvordan de bliver til nyordslister. Det andet kapitel "Teori" inkluderer den teoretiske del, hvor jeg beskriver orddannelsesmønstre og låneordenes typer. Den tredje del "Materiale og metode" er en oversigt over metodikken, der er anvendt i analysen og som baserer på en dansk sprogforsker Viggo Brøndals teori om ordklasserne. I dette kapitel begrundet jeg også mit valg af ord, som denne undersøgelse baserer sig på. I den fjerde den empiriske del

"Analyse" undersøger jeg orddannelsesmønstre af nye sammensætninger, deres stammer og afledninger. Jeg undersøger også oversættelseslån og brugen af de elementære ord på dansk. Jeg bruger CoREST-korpuset til at undersøge forekomsten af disse ord. I kapitlet "Diskussion og konklusion", opsummerer jeg mine analyser og de opnåede resultater.

Formål

Danmarks mest kendte lingvister er Otto Jespersen, Viggo Brøndal, Louis Hjemlev og Paul Diderichsen, som ophold i første halvdel af det 20. århundrede (Gregersen, 1986). Sprogforskning gennemføres også i dag, og én af de mest fremtrædende danske sprogforsker er Pia Jarvad, som arbejder på DSN (DSN). Nye ord i dansk sprog er også undersøgt Line Brink Worsøe, som har skrevet sin doktorafhandling *Nye ord på nye made* i 2014. Et emne til mit bachelorprojekt er inspireret af overblikket, at svenske nye ord har undersøgt i bachelorprojektet *Glokal, ogooglebar, pixlig ... Mönster i ordbildning hos nya svenska adjektiv under 2000-talet* på Tartu Universitet i 2013, men der er ingen lignende værker om danske nyord.

- Det første formål med projektet er at undersøge, hvordan sprobrugere danner nye sammensatte ord og hvilke orddannelsesmønstrene de bruger.
- Det andet formål er at undersøge, om sprobrugere foretrækker at bruge et oversættelseslån eller et fremmedord som eksisterer parallelt i sproget.

1 Baggrund

1.1 Hvorfor kommer nye ord?

Vi støder på nye ord allevegne hvor sproget bruges – i tv og radio, bøger og aviser, internet og Instagram eller snakker med venner og andre mennesker. Sprogbrugere skaber og spreder nye ord, så de bliver brugt og almindeligt.

Nye ord betegner nye ting og fænomener. (Jarvad, 1995:20) F.eks. en ny ting er *kropskamera* med en parafrase 'personbåret videokamera som optager hændelser til brug for dokumentation' (Nyordslisten 2015) eller en politisk begivenhed *gyllegate* med en parafrase 'sag om hvorvidt regeringen gav rigtige oplysninger til Folketinget i forbindelse med vedtagelsen af en lovpakke for landbruget i februar 2016' (Nyordslisten 2016). Det gamle ord kan også have en ny betydning eller det bruges på en ny måde, f.eks. *brobisse* som er 'ny brug om kronprins Frederik som under stormen Egon i januar 2015 kørte over den ellers lukkede Storebæltsbro' (Nyordslisten 20015).

Fremkomsten af nye ord er også påvirket af begivenheder i verden, f.eks. Storbritanniens afgang fra den Europæiske Union kaldet *brexit*. `Ordet blev særlig udbredt efter det engelske parlamentsvalg i maj 2015. Her bekendtgjorde premierminister David Cameron at briterne senest i 2017 skal til en folkeafstemning om fortsat medlemskab af EU' og fra dette ord er afledt *danxit*, *danexit*. (Nyordslisten 2015) I de senere år har klimapolitikken også været et vigtigt emne, hvilken har bragt ind mange nye ord, f.eks. *klimaaktivist*, *klimatosse* eller *klimaflygtning* (NOID).

1.2 Dansk Sprognævn

Sprog udvikler sig med tid og mennesker, og vi har alle friheden at bruge sproget på vores egen måde, men det officielle skriftsprog skal følge reglerne. En statslig institution som beskæftiger sig med det danske sprogs udvikling og sprogbrugs forskning er Dansk Sprognævn. I deres sidste årsrapport (2019) definerer de DSN's aktiviteter følgende:

- Dansk Sprognævn er en statslig forskningsinstitution under Kulturministeriet som blev oprettet i 1955.
- Dansk Sprognævn har til opgave at følge det danske sprogs udvikling, at give råd og oplysninger om det danske sprog og at fastlægge den danske retskrivning.
- Dansk Sprognævns hovedopgaver er rådgivning og oplysning om dansk, normering af retskrivning, forskning og sekretariatsbetjening af Dansk Tegnsprogråd' (DSNf)

DSN arbejder på flere projekter, f.eks. *Yes, det er coolt. Om påvirkning af dansk ordforråd fra andre sprog*, som navnet antyder, er en undersøgelse af det danske sprog påvirkning fra andre sprog. Institutionen undersøger også elevers stavefærdighed, der inkluderer forskning af sproget i gymnasistile og staveproblemer i folkeskolens ældste klasser, men også sproget i de socialmedier, f.eks. Facebook, Instagram og Twitter. DSN bidrager til at forbedre den offentlige sprogbrug, beskæftige sig med sprogteknologi, fagsprog og sprogpolitik. Websiden Sproget.dk er et samarbejdsprojekt mellem DSN og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL). (DSNe)

DSN redigerer og udgiver Retskrivningsordbogen (RO), hvis trykte 4. udgave udkom i 2012 og den digitale udgave af RO bliver opdateret én gang om året og den første digitale opdatering var i 2014. Foruden RO finder du digitale nyordsordbog *Nye ord på dansk fra 1955 til i dag* (NOID) på DSN's hjemmeside. Ordbogen har været på nettet siden 2007 (DSNc) og baserer på DSN's seniorforsker Pia Jarvads bog *Nye ord. En ordbog med nye ord på dansk 1955-1998* som udgivet i 1999 (DSNd).

Siden 2007 har DSN offentliggjort *Nyordsliste* én gang om året, undtagen 2012, 2017 og 2018, i deres websiden. *Nye ord* er ord, der er blevet bemærket af Sprognævnets sprogforskere, og som de vil undersøge i de kommende år (Bostrup; Pálfi, 2017:20). Udtrykket *nyord* kommer fra det tyske ord *Neuwort*, og blev registreret som et dansk ord i 1934. Indtil 2014 var ordet *nyord* ikke brugt i dansk sprogvidenskab, men i stedet blev det latinske betegnelse *neologisme* foretrukket. (Bostrup, 2017:21)

1.3 Hvad er nye ord?

Principperne for valg af nye ord er, at ordene skal være almindelige på dansk, bl.a. geografisk. Nye faglige ord kommer kun med, hvis de også bruges på almensproget, f.eks. IT-område eller ordet, der normalt bruges af én generation, tilføjes hvis ordet er spredt til en anden generation.

DSN beskriver nyordet følgende:

- 'Ord for noget som har eksisteret længe, men som får et nyt - eller et ekstra - navn, fx deal som slet og ret er en aftale
- Gamle ord som får tillagt nye betydninger, fx adressere der nu også bruges i betydningen 'tage fat på, bringe på bane, håndtere', fx adressere et problem
- Ord der bruges på en ny og overført måde, fx futtog der er barnesprog for tog, men som nu også bruges billedligt om anholdte personer der sidder tæt sammen i en række på jorden med hænderne bundet bag ryggen
- Nye forkortelser, fx LGBT¹ (DSNa).

Jarvad skriver i sin bog *Nye ord – hvorfor og hvordan?* (1995), at ordene kan være nylavede eller indlånte, der er også gamle ord som har fået en ny betydning eller en ny brug, der er nye udtryk, fraser, forkortelser og slang.

Der er 5 forskellige måder at få et nyt ord eller udtryk på, og som er opdelt i kategorier efter hovedtyper: 'at danne ord som er acceptable danske ord ud fra regler for ordets opbygning i dansk; at låne ord fra andre sprog; at kombinere af eksisterende ord og materiale; at forkorte; at skifte form, betydning, sætningsbrug'. (Jarvad, 1995:30)

Hun beskriver også årsagerne, hvorfor man danner nye ord: 'at verbalisere, dvs. at sproget bruges til at give navn eller identificere nye ting og fænomener; at generalisere og specialisere; at udtrykke holdninger, følelser og værdier, dvs. til at få andre til at synes om eller optræde på en bestemt måde; at være kreativ, at lege med sproget; at

¹ 'vedr. personer der er homoseksuelle, biseksuelle eller transkønnede' (DDO)

signalere gruppetilhørsforhold og skabe og opretholde kontakt mennesker imellem'.
(Jarvad, 1995:37)

Valg af materialet, som jeg analyserer i min undersøgelse, baserer på Jarvads nævnt kategorier om at få et nyt ord eller udtryk.

For at forske, hvordan danske rod morfemer danner nye sammensætninger, er sammensatte ordets hovedtyper i min analyse:

- et ord som er dannet af de danske ord eller hvor der i det mindste ét led er dannet af danske ord;
- et låneord som er dannet af dansk materiale, men som har en anden sproglig baggrund.

3 Teori

Hver dag bruger folk mange forskellige ord, både hjemlige og fremmede, men hvad er et ord?

Den Danske Ordbogs (DDO) definition af *ord* er 'sproglig enhed som har en betydning, og som udtales og skrives uden pause henholdsvis mellemrum'.

Derudover har hvert ord en struktur, en funktion og en betydning. Ordets struktur består af mindre forbundne sprogenheder. Et ord kan bestå alene af ét element, f.eks. *mand* eller bestå af flere elementer, f.eks. *viden/skab*. Det centrale element er roden, der har sin betydning. Roden kan optræde alene eller være forbundet til andre elementer som præfikser og suffikser. Sådanne elementer kaldes afledninger. For eksempel, *u/viden/hed* består af tre del, der er *u-* afledningpræfiks, *viden* rod og *-hed* afledningsuffiks. Både de simple og afledte ord kan modtage yderlige tilføjelser af en anden type, f.eks. *kvind/er/ne/s*. Sådanne elementer, der betegner bøjningsformer, kaldes morfemer og de står altid efter afledningsuffikserne. Roden med afledningselementer danner en stamme. Rødder, suffikser og morfemer danner ordets struktur. (Diderichsen, 1946:19)

I funktionen afspejler den enkelte enheds forhold til de andre enheder sig i en morfologisk eller syntaktisk konstruktion. For eksempel, ordet *metodologisk* har *sk* funktionen til at omdanne et substantiv *metodologi* til et adjektiv *metodologisk*. Betydning er det åndelige indhold i en sproglig enhed. (Christensen, 2005:26-27)

3.1 Orddannelse

Et ord kan dannes ved sammensætning og afledning, men f.eks. *opkøbe* efter *købe op* kaldes en samdannelse (Diderichsen, 1946:20).

Orddannelse er en kombination af de største enheder eller morfemer i et ord. Disse enheder er afledningsmorfemer og rod-morfemer, samt mere komplekse ord med forskellige strukturer.

3.1.1 Sammensætning

Ord er sprogets byggemateriale og ved at kombineres dem kan vi danne uendelige sætninger og på samme måde kan vi komponere et uendeligt antal sammensætninger. En sammensætning består af to rodformer, hvor den første del er forled og den anden del efterled. Sammensatte rodformer danner et nyt ord. F.eks.:

en rod (forled) + en rod (efterled) = sammensætning
klima + krise = klimakrise

En sammensætning kan også danne af forled eller efterled, som i sig selv allerede er en sammensætning. F.eks.:

sammensætning + en rod (efterled) = sammensætning
fastfood + kæde = fastfoodkæde

en rod (forled) + sammensætning = sammensætning
fest + middag = festmiddag

(Christensen, 2005:37-39)

Kryptosammensætninger er dannet af bundne rødder som har en betydning og, hvor kan også optræde som den frie rod. F.eks.:

en kryptorod + en rod = kryptosammensætning
geo + fysik = geofysik

Kryptosammensætninger kan dannes ved forkortelse, f.eks. *auto + gas*, med et efterled som en kryptorod, f.eks. *terr + arium*, af præfikser og suffikser af græsk-latinsk materiale, f.eks. *anti + demokrat*

(Jarvad, 1995:210-2016)

Almindeligt står adjektiv i stamformen, f.eks. blåfugl eller højskole, men adjektiv som forled kan optræde også i en bøjningsform, f.eks. *storesøster* eller *ældrecentre*. (Diderichsen, 1946:248)

3.1.2 Afledning

En afledning dannes af et afledningsmorfem og et forled eller et efterled. Afledningsmorfemer er afledningspræfiks som kombineres med et efterled og afledningssuffiks som kombineres med et forled. F.eks.:

præfiks + en rod (efterled) = præfiksafledning
mis- + *bruger* = *misbruger*

en rod (forled) + suffiks = suffiksafledning
cope + *-ing* = *coping*

(Christensen, 2005:39-41)

Sammensætningers førsteleddet ikke bøjes, men efterleddet bøjes og gives ordets ordklasse. (Jarvad, 1995:182)

3.1.3 Forandringer i forbindelse med orddannelse

Fonologiske processer kan indvirke på dannelsen af ord, f.eks. indsættelse af bindebogstav, konsonantfordobling og synkope.

Bindebogstav er bogstav, almindeligvis -s eller -e, der forbinder to ord i en sammensætning. Bindebogstav er ikke et morfem. F.eks.:

bindebogstav s
besøg + *rekord* = *besøgsrekord*

bindebogstav e
fisk + *garn* = *fiskegarn*

Konsonantfordobling betyder, at et rod morfem som ender med en enkelt konsonant og optræder afledning, får dobbeltkonsonant. F.eks.:

ental flertal
sygdom *sygdomme*

Synkope betyder, at et ord som indeholder et tryksvagt -e og et afledningsmorfem, i orddannelsesprocessen forsvundet dette -e. F.eks.:

billede + kunst = billedkunst ikke billedekunst

(Christensen, 2005:41-42)

3.1.4 Ordets semantisk betydning

Førsteleddet i en sammensætning beskriver efterleddet (Christensen, 2005:46). For eksempel sammensætning en *fartholder* efterled en *holder* betyder efter DDO ”*person der står for noget eller er indehaver af noget*” og forled en *fart* giver ordets semantisk betydning og specificerer hvilken *holder* ordet markerer.

Når sammensatte ords betydning er let at forstå, er ordet gennemskuelig, for eksempel *klimaaktivist*. Men når sammensatte orde i en orddannelsesproces har en anden betydning, taler vi om leksikalisering. For eksempel *hundesvær*, hvor vi ser, at det komplekse ord har fået et selvstændig betydning *meget svær*. (Christensen, 2005:46)

Mange suffikser har et indhold, som tilføjer det komplekse ord en bestemt betydning. Substantivsuffiks *-er* bemærke i reglen en person, for eksempel *klimaskeptiker*. (Christensen, 2005:47)

3.2 Låneord

I dette kapitel beskriver jeg lånetyperne, fordi én del af mit arbejde foruden at danne sammensatte ord er, at undersøge, om sprogbrugere foretrækker at bruge et oversættelseslån eller et fremmedord på originalsproget.

Ord kan opdeles i grupper på forskellige måder. ’Den traditionelle danske inddeling af ordforrådet grupperes i arveord, låneord og fremmedord’ (Jarvad, 1995:61). Der er også forskellige måder at gruppere låneord på.

Der er mange låntyper og det er vanskelig at gruppere dem på grund af mangfoldigheden og deres forskellige anvendelser. Jeg bruger i mit arbejde Jarvads grupperingsmetode, hvor låneord er delt i direkte lån, indirekte lån, pseudolån og syntaktiske lån. Jeg valgt Jarvads grupperingsmetode som er simple end sprogforsker Knud Sørenses låneordsgruppering med syve hovedtyper. (Jarvad, 1995:63)

Direkte lån er et ord eller et udtryk som sprogbrugere har importeret fra andre sprog og som er tilpasset det danske stavemæssige, bøjningsmæssige og lydlige mønster, f.eks. *screening* eller *selfie* fra engelsk. Direkte lån er optaget på det danske sprog i samme form som originalsproget, f.eks. *palyer* fra engelsk eller *besserwissen* fra tysk. Der er sammensatte ord på dansk, som består af to ord på direkte engelsk lån, f.eks. *scrollbar* efter engelsk *scroll bar* eller *facebookprofil* efter engelsk *Facebook profil*.

Indirekte lån er ord og udtryk, der er dannet af dansk materiale, men som har en anden sproglig baggrund. Der er mange sådanne ord som er oversættelseslån og betydningslån. Oversættelseslån er ord eller udtryk, der er oversat til hjemlige ord, f.eks. *hjemmeside* efter engelsk *home page* eller *sodavand* efter engelsk *soda water*.

Betydningslån er et dansk ord eller udtryk, der har fået en ny betydning under indflydelse af et andet sprog og normalt uden at bruge den originale betydning, f.eks. *mus* fra engelsk *mouse*, men ny betydning er ' lille redskab som bevæges med hånden på en vandret flade (ofte en lille måtte), og som sætter brugeren i stand til at flytte markøren på en computerskærm, aktivere menuer, ikoner m.m.`(DDO). Her bruger man en fremmed ordbetydning på et hjemligt ord.

Hybrider er sammensætninger af et andet sprog og et dansk orddel kombinationer som er dannet af et direkte lån og et oversættelseslån. Den mest almindelige hybridtype, består af den første del på et andet sprog og den anden del på dansk, f.eks. *computerbord* eller *politichef*. Den anden hybridtype er mindre udbredt.

Pseudolån er ord og udtryk som er hjemlige nydannede ord, der er dannet af fremmede ord eller orddele. Det er ord, som ser fremmede ud, men i virkeligheden er hjemlige, f.eks. *hybridord* efter *hybrid* af latinsk *hybridus* og dansk *ord*. (Jarvad, 1995:60-61)

4 Materiale og metode

4.1 Materiale

Materialet, som jeg analyserer i mit arbejde, stammer fra DSN's nyordslister 2015, 2016 og 2019, som indeholder de nyeste ord i det danske sprog. Listerne blev ikke offentliggjort i 2017 og 2018 på grund af manglende resurser. Jeg har valgt DSN's nyordslister som en troværdig kilde til undersøgelsen af nye ord i dansk, da det netop er en af DSN's opgaver at beskæftige sig med det danske sprogs udvikling og sprogbrugs forskning.

Jeg har valgt sammensætninger som undersøgelsesgenstand, fordi der er mange forskellige muligheder at danne ord på, og det er vigtigt at vide, hvordan sprogbrugere har brugt disse muligheder. Denne viden er vigtig, fordi forandringerne i orddannelsen betyder også forandringer i sprogets grammatik. F.eks., i de senere år har sprogforskere været opmærksomme på analysen af skolestuderendes skrivefejl, hvoraf én del er sammenskrivning. (Andersen; Diderichsen, 2011: 40-41) Det er direkte relateret til oversættelseslån fra engelsk, som normalt består af to ord, men danner et sammensat ord på dansk. Stavningsreglen er også vanskelig af den grund, at disse oversættelseslån og deres elementærord bruges parallelt i et sprog, f.eks. *farkrop* fra engelsk *dad bod* og *dadbod* som fremmedord på dansk.

Sammensætningernes undersøgelses periode inkluderer fem år, og mit valg baserer på hyppigheden af de undersøgte ord og arbejdsmængden.

Materialet indeholder 35 nye sammensætninger, der ikke er direkte låneord, men hvor i det mindste ét led er dannet af et hjemligt ord. Desuden undersøger jeg de sammensatte ord, der er dannet som oversættelseslån, og brugen af de fremmedord der er kommet parallelt ind i sproget.

4.2 Metode

I min analyse anvender jeg den deskriptiv og den kvantitativ metode. En deskriptiv metode baserer på Brøndals teori om ordklasserne. Det græske ordklassesystem er udbredt og bruges i de fleste europæiske grammatiker indtil i dag (Diderichsen, 1946:23). Forskningsstrukturen af de sammensatte ord er opbygget efter ordklasseinddeling, hvor sammensætninger er beskrevet i henhold til rod morfemets klasser i sammensatte ord og deres fordeling i ordet, f.eks. klasser substantiv (rod) + substantiv (rod) eller adjektiv (rod) + substantiv (rod) osv. På lignende måde beskriver Brøndals elev Diderichsen² de sammensatte ord i sin bog *Elementær dansk grammatik* (1946) (Gregersen, 1986) som bruger jeg i min undersøgelse.

I min analyse undersøger jeg:

- orddannelseskategorier, om er ordet dannet af danske ord (*tegnebog*), er de oversættelseslån (*fjernsyn efter television (DDO)*) eller kombinationen af danske ord og et fremmedord (*kunstselfie*, der *kunst* er danske ord og *selfie* fremmedord);
- stammer, om er ordets led et enkle rod morfem (*sol*) eller et afledningsmorfem (*sang/e* med suffiksafledning *e*);
- forandringer i orddannelse, om ordet får tilføjet bindebogstav *s* eller *e* (*vejrlig/s/penge*, hvor sammensætning er dannet med *s*), dobbeltkonsonant (*gulligbrun*), bliver afkortet (*kronprins*, hvor er dannet af *krone* og *prins*) eller der optræder en analogi (*babylance* efter *ambulance* (NOID)).

For hver ordklasse jeg præsenterer en tabel, hvor opfører jeg stammer, bindebogstaver og de sammensatte ord med parafrase. Materialet, der undersøger jeg, består af de sammensatte ord, hvor både et forled og et efterled er dannet af ét rod morfem, undtagen sammensætning *havfueår*, *bulletproofkaffe* og *udenrigsgransker* som er dannet af tre rod morfeme.

² Paul Diderichsen (1905-1964) var en dansk sprogforsker som undersøgte og analyserede dansk skriftsprogs struktur. Han har sagt følgende om sprogteori og sprogbeskrivelse: 'Sprogteorien må gøre det muligt at opfange og ordne samtlige de interessante fænomener der allerede er iagttaget (traditionen) samt muliggøre iagttagelsen af ny generaliseringer'. (Gregersen, 1986)

En del af analysen er at undersøge de sammensatte ord, der er dannet som oversættelseslåne, og brugen af de fremmedord der er kommet parallelt ind i sproget. For at undersøge sprogbrugerens ordbrug, bruger jeg DSL's webbaseret CoREST-korpus med fri adgang til informationen.

Søgeværktøjet CoREST (*Corpus Retrieval System & Tools*) standard-udgave indeholder:

- KorpusDK, som er udvidet i forhold til det, der er tilgængeligt på KorpusDK, og som indeholder ca. 110 millioner ords tekstmateriale, der dækker perioden fra ca. 1985 til 2010
- TiDK 2019 – et korpus over især nyhedsstof med godt 380 millioner ords tekstmateriale fra de seneste ti år, dvs. perioden 2009–2018.
- TiDK 2018 – et korpus over især nyhedsstof med godt 380 millioner ords tekstmateriale fra perioden 2008–2017.
- Wikipedia 2017 – den danske Wikipedia. Korpusset består af over 200.000 tekster (artikler, diskussions- og hjælpesider) med 65 millioner ord, men indeholder kun rå tekst, dvs. tabeller, lister, oversigter, billeder m.m. (CoREST)

Ved hjælp af søgesystemet i korpusset databasen undersøger jeg hyppigheden af de ord forekomsten i perioden 2015-2019. Jeg præsenterer de opnåede statistikker for hvert år i en tabel og jeg analyserer resultaterne med deskriptive metode.

Jeg udfører analysen på grund af den teoretiske del af dette arbejde.

5 Analyse

I dette kapitel vil jeg analysere sammensætninger fra Dansk Sprognævns nyordslister fra 2015, 2016 og 2019. Jeg valgte sammensatte ord som ordformen for analyse, fordi mit formål er at finde ud af, hvordan sprogbrugere danner nye sammensatte ord og hvilke orddannelsesmønstrene de bruger. Jeg vil også undersøge, enten sprogbrugere foretrækker at bruge et oversættelseslån eller et fremmedord som eksisterer parallelt i sproget. Jeg valgte at begrænse mig til tidsrummet 2015-2019, da nyordslisterne fra disse år indeholder en tilstrækkelig mængde sammensætninger for at danne et overordnet billede af ordenes struktur og udvikling af sprogbrug i den seneste tid.

Analysen handler om sammensætninger, som er dannet af danske ord, men også af oversættelseslån, der findes som et sammensat ord. Analysens struktur følger Brøndals teori om klassifikation af ord, hvor de er opdelt efter forleds og efterleds ordklasse.

I årene 2015, 2016 og 2019 blev der tilføjet 75 nye ord til DSN nyordslister, hvoraf de fleste er sammensætninger 22 og låneord 41. Af sidstnævnte er engelske låneord de mest udbredte, men dansk er også beriget med nye kinesiske, japanske, franske og latinske ord. Blandt de nye ord findes der også nye afledninger, f.eks. *instagramme* af *Instagram*, *brexiteer*, *danexit*, *daxit*, *danxit* af *brexit*, *postfaktuel* med præfiks *post-*, *shitstorme* af *shitstorm*, *trumpisme* og *trumpist* af *Donald Trump* og der er udtryk *det gule danmark*, *je suis xx*, kollokationen *cirkulær økonomi* og et lydefterlignende ord *dakkedak*.

I denne bacheloropgave undersøger jeg sammensætninger i DSN's nyordslister, hvor der er 35 af dem: *blodkul*, *brobisse*, *bulletproofkaffe*, *deleøkonomi*, *farkrop*, *flyskam*, *fremmedkriger*, *fribløder*, *friblødning*, *gyllegate*, *havfruelår*, *hævnporno*, *instavenlig*, *klimatosse*, *kropskamera*, *krænkelsesparat*, *kunstselfie*, *kønsinkongruens*, *mandeknold*, *metropoldansker*, *nonbinær*, *overturisme*, *panamadokumenter* med *panamapapirer*, *pantholder*, *pokestop*, *respektpakke*, *sengepraktik*, *sexelance*, *skræmmeklovn*, *smykelov*, *snublesten*, *spyttemanden*, *transopbremsning*, *tykaktivist*, *udenrigsgransker*. (Bilag 1)

Disse 35 sammensætninger er kombinationer af rodmorfemer, hvor et forled eller et efterled er enten et substantiv, et adjektiv, et verbum, et adverbium, et egennavn eller en præposition.

Af de nye ord, der blev føjet til dansk i 1955-75, forekom de sammensatte ord tre gange mere end andre ord. Af disse sammensætninger er 2176 substantiver, 185 adjektiver og 109 verbe. I 4/5 eller 80% af tilfældene i disse ord er forleddet et substantiv. Denne fordeling af ordtyperne fra 1975 ligner den i perioden 2015-2019. (Jarvad 1995:184-185)

5.1 Dannelse af nye sammensatte ord

5.1.1 Sammensætninger med substantiv som forled og efterled

Ud af de 35 sammensætninger i de tre valgte er 32 af de sammensatte ord substantiver. 17 af substantiver er forled også et substantiv. I 17 af substantiverne er både forled og efterled et substantiv.

forled	bindebogstav	efterled	sammensætning	parafrase
substantiv		substantiv	substantiv	
<i>blod</i>		<i>kul</i>	<i>blodkul</i>	kul som finansierer mord og krige
<i>bro</i>		<i>bisse</i>	<i>brobisse</i>	ny brug om kronprins Frederik som under stormen Egon i januar 2015 kørte over den ellers lukkede Storebæltsbro
<i>far</i>		<i>krop</i>	<i>farkrop</i>	mandligt kropsideal hvor man gerne må være både kvabset og utrænnet
<i>gylle</i>		<i>watergate</i>	<i>gyllegate</i>	sag om hvorvidt regeringen gav rigtige oplysninger til Folketinget i forbindelse med vedtagelsen af en lovpakke for landbruget i februar 2016

<i>hævn</i>		<i>porno</i>	<i>hævnporno</i>	det at lægge intime fotos eller videoer af fx en ekskæreste ud på internettet
<i>hav/frue</i>		<i>lår</i>	<i>havfruelår</i>	kropstrend der går ud på at ens lår kan røre hinanden
<i>klima</i>		<i>tosse</i>	<i>klimatosse</i>	person der går (for) meget op i klimaet
<i>køn</i>	s	<i>inkongruens</i>	<i>kønsinkongruens</i>	det at der ikke er sammenhæng mellem det biologiske køn og det mentale køn
<i>krop</i>	s	<i>kamera</i>	<i>kropskamera</i>	personbåret videokamera som optager hændelser til brug for dokumentation
<i>kunst</i>		<i>selfie</i>	<i>kunstselfie</i>	selfie taget af museumsgæster så det ser ud som om kunstværket selv har taget selfien
<i>mand</i>	e	<i>knold</i>	<i>mandeknold</i>	herrefrisure hvor håret er sat op i en knold på hovedet
<i>metropol</i>		<i>dansker</i>	<i>metropoldansker</i>	person som bor i storbyerne
<i>pant</i>		<i>holder</i>	<i>pantholder</i>	holder på skraldespand hvor man kan sætte flasker og dåser i stedet for at smide dem ud
<i>respekt</i>		<i>pakke</i>	<i>respektpakke</i>	en række samlede initiativer der skal styrke respekten for det offentlige rum, offentlige myndigheder og personer i offentlig tjeneste
<i>seng</i>	e	<i>praktik</i>	<i>sengepraktik</i>	afprøvning af meget syge personers arbejdsevne
<i>sex</i>	e	<i>ambulance</i>	<i>sexelance</i>	ambulancelignende bil til brug for gadeprostituerede
<i>smykke</i>		<i>lov</i>	<i>smykkelov</i>	lov der gør det muligt at tage værdigenstande fra asylansøgere

Tabel 1. Sammensætninger (substantiv og substantiv) med parafraser (DSNb).

Ligesom andre ord i tabellen, er sammensætninger *klimatosse*, *metropoldansker*, *pantholder*, *respektpakke* og *smykelov* dannet af stammer, der er substantiver. Her vi kan sige, at det sammensatte ords betydning er let forstå, og derfor er sammensætningerne gennemskuelige: *klima tosse*, *metropol dansker*, *pant holder*, *respekt pakke*, *smykke lov*. 'Metropoldansker er dannet som modsætning til *udkant(s)dansker*' (Nyordslisten 2015) og efterleddets *dansker* afledningsuffix -er markerer en person.

Blodkul er en sammensætning, som består af stammerne *blod* og *kul* og hvis orddannelsesmønster ligner sammensætninger *bloddiamant* (NOID) eller *blodmineral* (NOID) og er deres analogi.

Orddannelse i *sexelance*, som er dannet af stammerne *sex* og *ambulance*, baserer sig også på analogi. I orddannelsesprocessen er efterleddet *ambulance* reduceret og sammensætningen er dannet kun med orddelen *-lance*. Et lignende orddannelsesmønster optræder også i sammensætningerne som *fixelance*, *sociolance* ja *babylance* (NOID).

Tabel 1 viser, at der er forskelle i orddannelsesprocessen og fire sammensatte ord er dannet med bindebogstav -s eller -e. Sammensætningerne *kønsinkongruens* og *kropskamera* er dannet af rodformerne med bindebogstav -s, hvor *kønsinkongruens* efterled som er et oversættelseslån, er dannet af præfikset *in-* og rodformet *kongruens*. Sammensætningerne *mandeknold*, *sengepraktik*, *sexelance* er dannet med bindebogstav -e.

Gyllegate markerer en bestemt politisk begivenhed i 2015 (Nyordslisten 2016), hvor ordet blev udbredt og tilføjet at nyordslisten i 2016. Efterleddet *watergate* med en synonym 'skandale', efter *Watergate* som amerikansk politisk skandale i 1970'erne, er her et substantiv, ikke et egennavn. I orddannelsesprocessen er sammensætning dannet af forled *gylle* og med efterleddets anden stavelse *-gate*. Ordene som *tamilgate* og *hansengate* (NOID) har lignende orddannelsesmønstre og *gyllegate* er deres analogi.

Nyordet *kunstselfie* er en kombination af et allerede eksisterende ord og et låneord. Selvom sprogbrugere betragter det indtaget engelske *artselfie* som fremmedord, er

forleddet *art* oversat til *kunst* på dansk (Nyordslisten 2015). Her er et sammensætning dannet af et hjemligt ord og et fremmedord.

Sammensætninger *farkrop* og *hævnporno* er oversættelselån. Ordet *farkrop* kommer fra engelsk *dad bod*, der optræder også som dansk nyord, men to rødder *dad* og *bod* er sammenskrevet og danner sammensætningen *dadbod* (Nyordslisten 2015). Efter lignende mønster er dannet nyordet *hævnporno* med skrivemåden *revenge porn*, som på engelsk skrives i to ord (Nyordslisten 2015), men i dansk er to rødder *hævn* og *porno*, blevet til en sammenlægning.

Sammensætningen *havfruelår* er et oversættelselån fra engelsk *mermaid thighs* (Nyordslisten 2016), der optræder på dansk som et fremmedord. Sammensætningens forled er også et sammensat ord og *havfruelår* er dannet af tre morfeme. Her forekommer leksikalisering, det komplekse ord har fået en ny betydning.

Der er også en anden sammensætning – *brobisse* – der er forbundet med skandalen ligesom *gyllegate*. Jeg har inddraget ordet i mit materiale, som ikke er nyt i en grammatisk forstand, men har en ny betydning. Det sammensatte ord stammer fra 1990 og den oprindelige betydning er 'person som arbejder på brobygning' (Nyordslisten 2016), men også 'rå, simpel mand' (DDO). I 2015 fik ordet en ny betydning på grund af en bestemt begivenhed 'ny brug om kronprins Frederik som under stormen Egon i januar 2015 kørte over den ellers lukkede Storebæltsbro' (Nyordslisten 2015).

5.1.2 Sammensætninger med adjektiv som forled og substantiv som efterled

forled	bindebogstav	efterled	sammensætning	parafrase
adjektiv		substantiv	substantiv	
<i>bullet/proof</i>		<i>kaffe</i>	<i>bulletproofkaffe</i>	kaffe med smør
<i>fremmed</i>		<i>kriger</i>	<i>fremmedkriger</i>	person der tager til et andet land for at deltage i en krig; især om person der tager til Syrien for at deltage i borgerkrigen

<i>fri</i>		<i>bløder</i>	<i>fribløder</i>	kvindesom hverken bruger bind eller tamponer i forbindelse med menstruation
<i>fri</i>		<i>blødning</i>	<i>friblødning</i>	det hverken at bruge bind eller tamponer i forbindelse med menstruation
<i>tyk</i>		<i>aktivist</i>	<i>tykaktivist</i>	person der kæmper for at det accepteres at være tyk
<i>uden/rig</i>	s	<i>gransker</i>	<i>udenrigsgransker</i>	person der foretager et udenrigspolitisk udredningsarbejde

Tabel 2. Sammensætninger (adjektiv og substantiv) med parafraser (DSNb)

Tabel 2 viser, at sammensætningen *udenrigsgransker* er dannet af rod morfemer *udenrig* og *gransker* med bindebogstav *-s*. Ordets forled *udenrig* er dannet af afledning præfiks *uden-* som præposition og rod morfemet *rig*, efterleddet *gransk/er* aflednings suffiks *-er* markerer en person. Det samme mønster findes ved ordet *fremmedkrig/er* og *friblød/er*, som indholder aflednings suffikset *-er* og ordets betydning er forbundet med en person. Ord *fribløder* og *friblødning* er oversættelseslån fra de engelske *freebleeder* og *freebleedning*. Sprogbrugere bruger også engelske ord som fremmedord med samme betydning. (Nyordslisten 2016)

I sammensætningen *bulletproofkaffe* er forleddet *bulletproof* et låneord som også er en sammensætning og efterleddet *kaffe* er et hjemligt ord. Det komplekse ord har fået ny betydning i forhold til ordets *bulletproof* oprindelig betydning fra engelsk 'skudsikker', og her optræder leksikalisering.

Ordet *tykaktivist* er dannet af rod morfemerne *tyk* og *aktivist*, som er et eksempel på en typisk orddannelse. Efterleddet *-aktivist* er dannet af rod morfemet *aktiv* og suffikset *-ist*. Efterleddet er meget brugt, f.eks. *nationalaktivist*, *gruppeaktivist*, *klimaaktivist o.m.m.* (NOID)

5.1.3 Sammensætninger med verbum som forled og substantiv som efterled

I mit forsknings materiale, er der 5 sammensætninger med verbum som forled og substantiv som efterled.

forled	efterled	sammensætning	parafrase
verbum	substantiv	substantiv	
<i>dele</i>	<i>økonomi</i>	<i>deleøkonomi</i>	det at man via nettet e.l. lejer ting i stedet for at investere selv
<i>flyve</i>	<i>skam</i>	<i>flyskam</i>	skam over at flyve for meget
<i>skræmme</i>	<i>klovn</i>	<i>skræmmeklovn</i>	person der klæder sig ud som uhyggelig klovn og skræmmer forbipasserende
<i>snuble</i>	<i>sten</i>	<i>snublesten</i>	sten med indlagt messingplade placeret i fortov til minde om ofre for nazismen
<i>spytte</i>	<i>manden</i>	<i>spytteemanden</i>	kaldenavn til den mand der den 7. september 2015 spyttede efter flygtninge fra en motorvejsbro ved Rødby

Tabel 3. Sammensætninger (verbum og substantiv) med parafraser (DSNb)

Forleddet i sammensætningen *flyskam* er verbet *flyve* og efterleddet *skam* er et substantiv. Orddannelsesprocessen anvender verbets første stavelse *fly* og det er meget brugt forled, f.eks. *flyskikkerhed* med betydning '(graden af) fysisk sikkerhed forbundet med at flyve som passager eller personale om bord på et fly' (DDO) eller *flycertifikat* med betydningen 'officielt bevis som berettiger indehaveren til at flyve et fly, en helikopter el.lign.' (DDO).

Deleøkonomi er et oversættelseslån fra engelsk *sharing economy* (Nyordslisten 2015). Her kan vi se det samme oddannelsesmønster som *farkrop* og *hævnporno*, hvor to rødder danner en sammensætning.

Spytteemanden er dannet af forleddet *spytte* og efterleddet *manden*, hvor røddet *mand* er med suffikset *-en*. Ordets endelse *-en* som en bestemt form markerer en bestemt person og er et kaldenavn (Nyordslisten 2015).

Snublesten er dannet af forleddet *snuble* og efterleddet *sten* som markerer en bestemt sten.

Skræmmeklovn er dannet af morfemerne *skræmme* og *klovn*, som er et eksempel på en typisk orddannelse, hvor to rødder danner en sammensætning.

5.1.4 Sammensætninger med adjektiv som efterled og substantiv, egennavn eller adverbium som forled

Blandt de sammensatte nyord er der tre adjektiver som er dannet med et substantiv, et egennavn og et adverbium som forled.

forled	bindebogstav	efterled	sammensætning	parafrase
substantiv		adjektiv	adjektiv	
<i>krænkelse</i>	s	<i>parat</i>	<i>krænkelsesparat</i>	let at krænke

Tabel 4. Sammensætninger (substantiv og adjektiv) med parafraser (DSNb)

Adjektivet *krænkelsesparat* er dannet af forleddet *krænkelse* og efterleddet *parat* og med et bindebogstav -s. Forleddet *krænkelese* er dannet af verbet *krænke* og substantivsuffixet -else.

forled	efterled	sammensætning	parafrase
egennavn	adjektiv	adjektiv	
<i>Instagram</i>	<i>venlig</i>	<i>instavenlig</i>	instagramvenlig; nem at lægge på Instagram

Tabel 5. Sammensætninger (egennavn og adjektiv) med parafraser (DSNb)

Det andet adjektiv er *instavenlig* som er dannet af egnavnet Instagram og adjektivet *venlig*. *Instavenlig* er en forkortelse af *instagramvenlig*, hvor *insta* er en forkortelse af *Instagram*.

forled	efterled	sammensætning	parafrase
adverbium	adjektiv	adjektiv	
<i>non</i>	<i>binær</i>	<i>nonbinær</i>	som oplever sig som hverken mand eller kvinde

Table 6. *Sammensætninger (adverbium og adjektiv) med parafraser (DSNb)*

Jeg har også regnet det tredje adjektiv *nonbinær* blandt de sammensatte ord, som kan holde også for en afledning. Forleddet *non* kan være et præfiks eller et rod morfem. Her tager jeg udgangspunkt i Jarvads indstilling til ord, hvor hun kalder ordet kryptosammensætning, fordi *non* kan optræde som et uafhængigt ord. (Jarvad, 1995:2010)

Adjektivet *nonbinær* er dannet af forleddet *non* og efterleddet *binær*. Forleddet *non* har betydningen 'ikke' som den frie rod, men normalt er det bundet til en andet element, f.eks. *nonchalante* eller *persona non grata* som også bruges på dansk (Korpus DK).

5.1.5 Sammensætninger med substantiv som efterled og egennavn som forled

forled	efterled	sammensætning	parafrase
egennavn	substantiv	substantiv	
<i>Panama</i> <i>Panama</i>	<i>dokumenter</i> <i>papirer</i>	<i>panamadokumenter</i> <i>panamapapirer</i>	dokumenter med navne på en lang række firmaer og kendte personer der har unddraget sig skattemyndighederne
<i>Pokemon</i>	<i>stop</i>	<i>pokestop</i>	sted hvor man kan samle forskellige objekter i spillet <i>Pokémon Go</i>

Table 7. *Sammensætninger (egennavn og substantiv) med parafraser (DSNb)*

Substantiver *panamadokumenter* og *panamapapirer* er dannet med forleddet efter Panama som er et sted i Latin-Amerika. Efterleddene *dokumenter* og *papirer* er gennemskuelige, de optræder med suffikset *-er* som her markerer pluralisformen af et substantiv. Disse sammensætninger er forbundet med det engelske *panamapapers* og sprogbrugere bruger det som fremmedord. Ordet forekom efter en bestemt begivenhed i Panama (Nyordslisten 2016).

Pokestop er en sammensætning og dannet af egnavnet *Pokemon* og efterleddet *stop*. Ordet kommet ind til dansk via det populære *Pokémon Go*´ spil. Forleddet *poké* er en forkortelse af *Pokémon* og i ordannelsesprocessen anvendes den første del *poke-* sammen med efterleddet *stop*.

forled	efterled	sammensætning	parafrase
adverbium	substantiv	substantiv	
<i>straks</i>	<i>opbremsning</i>	<i>straksopbremsning</i>	øjeblikkeligt stop for tilstrømningen af asylansøgere

Tabel 8. *Sammensætninger (adverbium og substantiv) med parafraser (DSNb)*

Straksopbremsning er sammensætningen af forleddet *straks* som adverbium og efterleddet *opbremsning* som substantiv. *Opbremsning* er dannet af verbet *bremse op* eller *opbremse*, som sammen med afledningen *-ning* danner et substantiv.

forled	efterled	sammensætning	parafrase
præposition	substantiv	substantiv	
<i>over</i>	<i>turisme</i>	<i>overturisme</i>	for meget turisme

Tabel 9. *Sammensætninger (præposition og substantiv) med parafraser (DSNb)*

Der kan være flere indstillinger til ordet *overturisme*, som både kan være et sammensat ord og en afledning som er dannet af præfiksafledningen *over-* med rod morfemet *turisme*. Men *over* kan også optræde som et uafhængigt rod morfem, f.eks., *over ti år*. Jeg betragter dette ord i min undersøgelse som et kryptosammensætning.

Nyordet *overturisme* er dannet af præpositionen *over* som forled og substantivet *turisme* som efterled. Forleddet *over* er et præposition og denne type er orddannelsesmønster med *over* er ganske almindelig, f.eks. *overbefolkning*, *overbalance*, *overdosis o.m.m.* (RO)

5.1.6 Sprogbrugernes ordpræference

Materialet, som jeg analyserer i mit arbejde, inkluderer sammensætninger som er de låneord, de oversættelseslån eller deres kombinationer, men sprogbrugere bruger også det oprindelige ord fra engelsk som de fremmedord er kommet parallelt ind i sproget. Desuden en orddannelse besluttede jeg at undersøge, om sprogbrugere foretrækker at bruge et oversættelseslån eller et fremmedord som eksisterer også i sproget.

I min undersøgelse bruger jeg korpuset CoREST og formålet er, at få alle forekomster i materialet af et givet ord. Et søgeværktøj kan finde alle disse forekomster i korpus.

Jeg analyserer 15 ord og de er: *farkrop* og *dadbod*, *kunstselfie* og *artselfie*, *mandeknold* og *manbun*, *fribløder* og *freebleeder*, *friblødning* og *freebleedning*, *havfruelår* og *mermaid thighs*, *panamadokumenter*, *panamapapirer* og *panamapapers*.

Tabel viser, at i perioden 2015-2019 forekommer oftest et oversættelseslån *friblødning*, 20 gange, og fremmedordet *fleebleeding* forekommer 2 gange. Her kan vi sige, at sprogbrugere foretrækker oversættelseslån i stedet for fremmedord. Ordet *friblødning* blev mest brugt i 2016, da blev udgivet bogen *Gennemblødt* af Maja Nyvang og Sine Cecilie Laub (Nyordslisten 2016), hvor det nyord stammer fra og kom til sprogbrugere. I de følgende år vil ordet *friblødning* ikke længere så populært, og ordet vil blive brugt meget mindre. Ordene *fribløder* og *freebleeder* har også en beskedne anvendelse som forekom også i 2016, tilpas 3 og 2 gange.

Ordene *farkrop* og *dadbod* er også populær som blev lanceret i en artikel i populære websiden *The Odyssey* i 2015 (Nyordslisten 2015). Tabel viser, at i 2015 optræder ordet *dadbod* 11 gange, og dets oversættelseslån *farkrop* 7 gange som betyder, at sprogbrugere foretrækker fremmedord i stedet for oversættelseslån. I de følgende år vil blive ordet *farkrop* brugt mindre, men fremmedordet *dadbod* er ikke længere i en sprogbrug, undtagen 2019, da ordet optræder 3 gange.

	2015	2016	2017	2018	2019	Sum
<i>farkrop</i>	7	3	4	2	1	17
<i>dadbod (eng.)</i>	11	1			3	15
<i>kunstselfie</i>						
<i>artselfie (eng.)</i>						
<i>mandeknold</i>		1				1
<i>manbun (eng.)</i>	1		1		1	3
<i>fribløder</i>		3			1	4
<i>freebleeder (eng.)</i>		2				2
<i>friblødning</i>	1	13	2	3	1	20
<i>freebleeding (eng.)</i>		1		1		2
<i>havfueår</i>		1				1
<i>mermaid thighs (eng.)</i>						
<i>panamadokumenter</i>						
<i>panamapapirer</i>		10	4	2		16
<i>panamapapers (eng.)</i>		10				10

Tabel 10. Oversættelselån og låneord i CoREST-korpuset i perioden 2015-2019

Hvis vi ser de ord *panamadokumenter*, *panamapapirer* og *panamapapers* i tabellen, viser vi, at sprogbrugere foretrækker *panamapapirer* og *panamapapers* i stedet for *panamadokumenter*. Begge ord forekommer 10 gange i 2016. De dukker op med den panamaaffære i 2016 (Nyordslisten 2016), hvor det var aktuelle emnet. Hvis brugen af et oversættelselån dukker op i de næste par år, er fremmedordet *panamapapers* ikke længere brugt. Andre ord optræder sjældent og de er ikke brugt i 2015-2019.

6 Resultat og diskussion

Det første formål med projektet var at undersøge, hvordan sprogbrugere danner nye sammensatte ord og hvilke orddannelsesmønstrene de bruger.

Analysen viser, at den mest almindelige ordannelse er fra substantiver og de færre ord blev dannet af verb, adjektiv, adverb, egennavn og præposition. Af 35 sammensætninger er 32 substantiver (*blodkul, brobisse, bulletproofkaffe, deleøkonomi, farkrop, flyskam, fremmedkriger, fribløder, friblødning, gyllegate, havfruelår, hævnporno, klimatosse, kropskamera, kunstselfie, kønsinkongruens, mandeknold, metropoldansker, overturisme, panamadokumenter med panamapapirer, pantholder, pokestop, respektpakke, sengepraktik, sexelance, skræmmeklovn, smykkelov, snublesten, spyttemanden, transopbremsning, tykaktivist, udenrigsgransker*) og 3 adjektiver (*instavenlig, krænkelssparat, nonbinær*).

Sammensætninger er dannet af danske ord (*blodkul, brobisse, deleøkonomi, flyskam, fremmedkriger, hævnporno, klimatosse, krænkelssparat, kropskamera, metropoldansker, overturisme, pantholder, respektpakke, sengepraktik, sexelance, skræmmeklovn, smykkelov, snublesten, spyttemanden, straksopbremsning, tykaktivist, udenrigsgransker*), men også af engelske oversættelseslån (*farkrop, fribløder, friblødning, havfruelår, kønsinkongruens, kunstselfie*) eller direkte lån (*bulletproofkaffe*). Der er oversættelseslåne (*farkrop, havfruelår, manbun*) som på engelsk skrives i to ord men på dansk et ord. Der er også sammensætninger (*bulletproofkaffe, havfruelår, udenrigsgransker*) som er dannet af tre morfeme.

Sammensætningerne er dannet af rod morfemer med bindebogstav -s (*køn/s/inkongruens, krænkelss/parat, krop/s/kamera, udenrig/s/gransker*) og bindebogstav -e (*mand/e/knold, seng/e/praktik, sex/e/lance*).

Sprogbrugere danner sammenætninger af stammer, hvor forleddet er afledt (*frem/med/kriger, insta/venlig, krænke/lse/sparat, uden/rig/sgransker*) og efterleddet er afledt (*fremmed/krig/er, fri/blød/er, fri/blød/ning, gylle/gate, insta/venlig, køns/in/kongruens, metropol/dansk/er, panama/dokument/er, panama/papir/er,*

pant/holde/r, sexe/lance, spytte/mand/en, straks/op/brems/ning, tyk/aktiv/ist, udenrigs/granske/r) og her viser, at det mest almindelige efterled er dannet af afledningsufikset *-er* som markerer en person. Sprogbrugere dannet nyordet som er en modsætning (*metropoldansker*) og de bruger også en analogi (*blodkul, gyllegate, sexelance*).

Derudover sammensætningers ordannelsesmønsters kan her undersøge nærmere, i hvilken kontekst de nyeord bruges, og hvem er deres brugere.

Det andet formål var at undersøge, om sprogbrugere foretrækker at bruge et oversættelseslån eller et fremmedord som eksisterer parallelt i sproget.

Analysen viser, at de nyord og oversættelseslån som eksisterer parallelt i sproget er mest brugt i årene, hvor ordene kommer i sproget. Forekomsten af ord er flere gange forbundet af en bestemt begivenhed (*gyllegate, panamadokumenter, panamapairer*), men også af en artikel (*farkrop*), en bog (*fribløder, friblødning*). I sammenligningen af de danske ord og låneord i perioden 2015-2019 viser, at sprogbrugere foretrækker at bruge hjemlige ord i stedet for låneord. Analysen viser også, at brugen af lånordet efter året, hvor ordet blev optrådte, det næsten ikke eksisterer i sproget, men brugen af danske ord forsætter i de næste par år, selvom i en faldende tendens. Faldet i brugen af nye ord er sandsynligvis forbundet med faldet i emnernes aktualitet. Analysen viser, at de mest anvendte ord i 2015 og 2016 vil ikke blive betydeligt brugt i 2019.

Desuden, at undersøge sprogbrugeres ordforetrækkelse, kan at forske videre andre sammensætningers brugsmønster. Men også kan at undersøge, hvilke ord der eksisterer længere i sproget, og hvilke forsvinder over tid.

Som jeg sagde foran, nye ting og fænomener påvirker vores liv, men også vores ordforråd. De nye ord afspejler vores tanker og forskellige aspekter af hverdagslivet, både i vores personlige eller samfundsliv og derfor kan sige, at ord er verdens spejl.

Resüme

Tartu Ülikool

Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Skandinavistika osakond

Kevadsemester 2020

Helen Liiver

Bakalaureusetöö

Sõnad – maailma peegel. Uued liitsõnad taani keeles.

Juhendaja: Antonina Kostina

Käesoleva essee esimene eesmärk on uute taani liitsõnade analüüs, et välja selgitada, milliste morfoloogiliste muustrite järgi liitsõnad moodustatakse. Analüüsitav materjal on pärit Taani riikliku uurimisinstituudist Dansk Sprognævn uussõnanimekirjadest, mis avaldati aastatel 2015, 2016 ja 2019. Essee teine eesmärk on keelekasutajate sõnaeelistuse analüüs, et välja selgitada, kas enim leiavad kasutust tõlkelaenudest moodustatud liitsõnad või nende algkeelsed võõrsõnad. Teoorias osas esitatakse sõnamoodustuspõhimõtted taani keeles ning analüüs rajaneb Viggo Brøndali sõnaklassijaotuse teorial, mida käsitleb oma raamatus *Elementær dansk grammatik* (1946) Paul Diderichsen. Sõnakasutuse statistilised andmed on kogutud Danske Sprog- og Litteraturselskab keelekorpuselt CoREST ning esitatud tabelina.

Analüüsi materjal koosneb 35 uuest liitsõnast, mis on moodustatud omasõnadest või sõnadest, kus vähemalt üks liitsõna tüvi on omasõna ning tõlkelaenudest. Analüüsi käigus selgus, et uute liitsõnade moodustustrid on mitmekülgsed. Enim domineerivad liitsõnad, mis moodustatakse inglise laensõnadest või mille tüve pöördekattegoria väljendab isikut. Analüüsi käigus selgus, et laensõnale eelistatakse kasutada omasõna ning, et nii laen- kui omasõna ei ole keelekasutuses püsivad.

Litteraturliste

Andersen, Margrethe Heidemann, Diderichsen, Philip 2011. "Sjældne og sære sammensætninger" i Nydanske Sprogstudier 41, 2011, s. 40-65.

<https://www.nys.dk/article/view/13661> (Besøgt 2020-07-12)

Andersen, Margrethe Heidemann, Jarvad, Pia og Jensen, Jørgen Nørby 2019-12-02.

"Dadbod, pantholder og sengepraktik. Dansk Sprognævns nyordsliste 2015" i Dansk Sprognævn <https://dsn.dk/noid/nyordslister/dadbod-pantholder-og-sengepraktik-dansk-sproгнаevns-nyordsliste-2015> (Besøgt 2020-07-27)

Andersen, Margrethe Heidemann, Rathje, Marianne og Jensen, Eva Skaft 2019-12-05.

"Dansk Sprognævns nyordsliste 2019" i Dansk Sprognævn

<https://dsn.dk/noid/nyordslister/dansk-sproгнаevns-nyordsliste-2019> (Besøgt 2020-07-27)

Bostrup, Lise 2017. "Nyord og nye ord" i Sprog og Samfund 2017-1, s. 21-25.

<https://www.modersmaalselskabet.dk/udgivelser/sprog-samfund/> (Besøgt 2020-07-12)

Bostrup, Lise, Pálfi, Loránd-Levente 2017. *Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i*

Danmark – og ude i verden. København: Den Danske Sprogkreds på Forlaget Bostrup

Christensen, Robert Zola, Christensen, Lisa 2005. *Dansk grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag

CoREST = Corpus Retrieval System på internet <https://korpus.dsl.dk/index.html>

Den Danske Ordbog på internet <https://ordnet.dk/ddo>

Diderichsen, Paul 1946 (e-udgave 2007). *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal

DSN = Dansk Sprognævn på internet <https://dsn.dk/>

DSNa = Dansk Sprognævn 2019-02-12. ”Hvad er nye ord?” <https://dsn.dk/noid/om-nye-ord-i-dansk-2/hvad-er-nye-ord> (Besøgt 2020-07-30)

DSNb = Dansk Sprognævn. ”Nyordslister” <https://dsn.dk/noid/nyordslister> (Besøgt 2020-07-15)

DSNc = Dansk Sprognævn 2020-01-16. ”Redaktionen” <https://dsn.dk/noid/om-nye-ord-i-dansk-2/redaktionen> (Besøgt 2020-07-30)

DSNd = Dansk Sprognævn 2019-02-12. ”Tak” <https://dsn.dk/noid/om-nye-ord-i-dansk-2/tak> (Besøgt 2020-07-30)

DSNe = Dansk Sprognævn 2019-01-07. ”Påvirkning fra andre sprog” <https://dsn.dk/vi-arbejder-ogsaa-med/pavirkning-fra-andre-sprog/pavirkning-fra-andre-sprog> (Besøgt 2020-07-30)

DSNf = Dansk Sprognævns Årsrapporter <https://dsn.dk/om-os/organisation/aarsrapporter/aarsrapporter> (Besøgt 2020-06-06)

Gregersen, Frans 1986. ”Paul Diderichsen og Louis Hjelmslev” i Nydanske Studier <https://www.nys.dk/article/view/13350> (Besøgt 2020-07-10)

Jarvad, Pia 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal

Jensen, Jørgen Nørby, Andersen, Margrethe Heidemann og Jarvad, Pia 2019-12-02. ”Smykelov, trumpisme og gyllegate – Dansk Sprognævns nyordsliste 2016” i Dansk Sprognævn <https://dsn.dk/noid/nyordslister/smykelov-trumpisme-og-gyllegate-dansk-sproгнаevns-nyordsliste-2016> (Besøgt 2020-07-27)

NOID = Dansk Sprognævn. ”Nye ord i dansk” <https://dsn.dk/noid> (Besøgt 2020-07-15)

Bilag

En liste over nye sammensatte ord med betydning fra DSN's nyordslister 2015, 2016 og 2019

<i>blodkul</i>	kul som finansierer mord og krige
<i>brobisse</i>	ny brug om kronprins Frederik som under stormen Egon i januar 2015 kørte over den ellers lukkede Storebæltsbro
<i>bulletproofkaffe</i>	kaffe med smør
<i>deleøkonomi</i>	det at man via nettet e.l. lejer ting i stedet for at investere selv
<i>farkrop</i>	mandligt kropsideal hvor man gerne må være både kvabset og utrænet
<i>flyskam</i>	skam over at flyve for meget
<i>fremmedkriger</i>	person der tager til et andet land for at deltage i en krig; især om person der tager til Syrien for at deltage i borgerkrigen
<i>fribløder</i>	kvinde som hverken bruger bind eller tamponer i forbindelse med menstruation
<i>friblødning</i>	det hverken at bruge bind eller tamponer i forbindelse med menstruation
<i>gyllegate</i>	sag om hvorvidt regeringen gav rigtige oplysninger til Folketinget i forbindelse med vedtagelsen af en lovpakke for landbruget i februar 2016
<i>hævnporno</i>	det at lægge intime fotos eller videoer af fx en ekskæreste ud på internettet
<i>havfruelår</i>	kropstrend der går ud på at ens lår kan røre hinanden
<i>instavenlig</i>	instagramvenlig; nem at lægge på Instagram
<i>klimatosse</i>	person der går (for) meget op i klimaet
<i>kønsinkongruens</i>	det at der ikke er sammenhæng mellem det biologiske køn og det mentale køn
<i>krænkelsesparat</i>	let at krænte
<i>kropskamera</i>	personbåret videokamera som optager hændelser til brug for dokumentation
<i>kunstselfie</i>	selfie taget af museumsgæster så det ser ud som om kunstværket selv har taget selfien
<i>mandeknold</i>	herrefrisure hvor håret er sat op i en knold på hovedet
<i>metropoldansker</i>	person som bor i storbyerne
<i>nonbinær</i>	som oplever sig som hverken mand eller kvinde
<i>overturisme</i>	for meget turisme
<i>panamadokumenter,</i> <i>panamapapirer</i>	dokumenter med navne på en lang række firmaer og kendte personer der har unddraget sig skattemyndighederne
<i>pantholder</i>	holder på skraldespand hvor man kan sætte flasker og dåser i stedet for at smide dem ud
<i>pokestop</i>	sted hvor man kan samle forskellige objekter i spillet <i>Pokémon Go</i>

<i>respektpakke</i>	en række samlede initiativer der skal styrke respekten for det offentlige rum, offentlige myndigheder og personer i offentlig tjeneste
<i>sengepraktik</i>	afprøvning af meget syge personers arbejdsevne
<i>sexelance</i>	ambulancelignende bil til brug for gadeprostituerede
<i>skræmmeklovn</i>	person der klæder sig ud som uhyggelig klovn og skræmmer forbipasserende
<i>smykkelov</i>	lov der gør det muligt at tage værdigenstande fra asylansøgere
<i>snablesten</i>	sten med indlagt messingplade placeret i fortov til minde om ofre for nazismen
<i>spyttemanden</i>	kaldenavn til den mand der den 7. september 2015 spyttede efter flygtninge fra en motorvejsbro ved Rødby
<i>straksopbremsning</i>	øjeblikkeligt stop for tilstrømningen af asylansøgere
<i>tykaktivist</i>	person der kæmper for at det accepteres at være tyk
<i>udenrigsgransker</i>	person der foretager et udenrigspolitisk udredningsarbejde

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Helen Liiver _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

_____ Ord – verdens spejl. Nye sammensætninger i dansk
sprog

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Antonina Kostina _____,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helen Liiver
14.08.2020